

Památková péče a příprava a realizace památkové obnovy

Památková péče a příprava a realizace památkové obnovy. Sborník studijních textů. Telč : Národní památkový ústav, 2015, 212 s. ISBN 978-80-905631-3-1. Publikace je neprodejná, vyšla v nákladu 100 kusů, je určena pouze pro frekventanty kurzu. Publikace byla vydána v rámci projektu Zvýšení konkurenceschopnosti v rámci celoživotního vzdělávání v oblasti obnovy a trvale udržitelného rozvoje kulturního dědictví.

Součástí sofistikovaného recenzovaného textu je celkem sedmáct až dvacetistránkových příspěvků od různých autorů, v památkové péči většinou celorepublikově známých osobností: Úvod do obnovy památek – hodnoty, prostředky zadání (Miloš Solař), Právní rámec ochrany kulturních památek (Jiří Varhaník), Mezinárodní právo na ochranu kulturního dědictví a možnosti ochrany kulturní krajiny v ČR (Ondřej Vích), Minulost a současnost soupisu památek v českých zemích (Kristýna Uhlíková a Klára Mezihoráková), Ochrana historických hodnot staveb, autenticita a výběr vhodných materiálů pro památkovou obnovu (Zdeněk Vácha), Údržba a opravy památkových objektů – poruchy historických staveb, jejich příčiny, opravy a prevence – údržba (Jan Vinař), Specifika historických staveb – zkušenosti projektanta statika (Miroslav Fuchs), Specifika mikroklimatu historických staveb – vliv funkčních prvků na stavbu a její materiály (Jan Červenák), Historická technická zařízení historických budov (Tomáš Flimel), Historické krovky, průzkumy, typologie, rozpoznávání a datování (Jiří Bláha), Základní přírodovědné metody průzkumu stavebních památek (Karol Bayer), Průzkum a dokumentace historických staveb – nezbytný předpoklad kvalifikované památkové péče (Vladislav Razím), Dokumentace památek – úlohy v praxi památkové péče i výzkumu kulturního odkazu (Jan Sommer), Úloha petrologa v památkové péči (Zdeněk Štaffen), Materiály a technologie, které se v památkové péči osvědčily a které neosvědčily (Jan Bárta), Restaurátoři maleb na stavbě ve fázi zahájení prací (Josef Čoban) a Sgrafito a bílý „římský“ štuk jako dekorativní povrchy architektury v 16. století: nástin vývoje, základní technicko-technologické aspekty, příklady (Pavel Waisser).

Uváděných 212 stran textu o památkové péči, včetně fotografií a nákrešů, je natolik obsáhlý materiál, že napsat k němu recenzi na omezeném prostoru je obtížně zvládnutelné. Proto se zde pro orientaci budeme muset před celkovým hodnocením spokojit s krátkým představením jednotlivých příspěvků. V úvodním textu Miloše Solaře jsou v kapitole *Co chráníme* nastíněna témata jako historický originál, vzhled, věrohodnost, hledisko celku, symbolická, náboženská, emocionální hodnota, Benátská charta a nejdůležitější teze. Dále se autor zabývá *prostředky obnovy*: anastylosou (zno-

vusestavení památky), konzervací, restaurováním a rekonstrukcí. Je důležitý také analytický a syntetický přístup a význam funkce zadání.

Je nutné konstatovat, že témata některých příspěvků jsou mezi památkáři frekventovanější a některá jsou naopak známá méně. To se týká zejména právních vyjádření Jiřího Varhaníka a také Ondřeje Víchy. První z těchto příspěvků se zabývá především procesem úředního vyjadřování k obnově památky v naší republice, podle zákona č. 20/1987 Sb., o státní památkové péči, ve znění pozdějších předpisů. K obnově památky si vlastník musí vyžádat závazné stanovisko. Text s podrobným popisem, byť je samozřejmě s ohledem na právnícké zaměření méně záživný, si každý vlastník i další osoby mohou prostudovat, aby pak nebyli nemile překvapeni sankcemi, jejichž okolnosti jsou zde také vyjádřeny. To je tedy základ ochrany památek v České republice.

Další právník, Ondřej Vícha, se v následujícím článku naopak zabývá ochranou památek v rámci mezinárodního práva a v závěru svého příspěvku se zmiňuje také o volnějších souvislostech s péčí o památky a s možnostmi ochrany kulturní krajiny v České republice, která vychází z Evropské úmluvy o krajíně, přijaté na konferenci ve Florencii v roce 2000. V textu si osvěžíme rovněž povědomí o různých mezinárodních předpisech, které se týkají ochrany kulturního dědictví. Uvedme tu jenom několik častěji používaných zkratk: UNESCO či Rada Evropy na vládní úrovni, organizace na nevládní úrovni ICOMOS a další. Přínosem pro běžného zájemce o ochranu památek je část týkající se aktů mezinárodních nevládních organizací, Athénské charty z roku 1933, dokumentu o urbanismu, který se stal základem urbanismu funkcionalistického, a také modernizované Nové Athénské charty z roku 1998. Autor se zmiňuje i o Benátské chartě z roku 1964 jako o chartě o zachování a restaurování sídel.

Z následujícího příspěvku Kristýny Uhlíkové a Kláry Mezihorákové se dozvídáme o minulosti a současnosti soupisů památek v českých zemích. Ty se v českém a moravském prostředí objevovaly vlastně už od 16. století, nejvýznamnější popisy však vznikly až v období osvícenství, na konci 18. století. Vzorem pro naše území byla později, ve druhé polovině 19. století, Francie a Německo. Článek se ovšem zabývá především soupisy uměleckých památek v současnosti a zmiňuje se v této oblasti i o výhledech do budoucna. Krátký informativní příspěvek splňuje základní předpoklady textu o této oblasti péče.

Současný ředitel územního odborného pracoviště Národního památkového ústavu v Brně, Zdeněk Vácha, se věnuje úvahám o ochraně historických staveb, autenticitě a výběru vhodných materiálů pro památkovou péči. Autor příspěvku nám připomíná osobnosti památkové péče ve Francii (Viollet le Duc) a v Rakousku-Uhersku (Josef Mocker) před rokem 1900 a po ro-

ce 1900 také podstatně, i když u nás snad méně známé diskuse o památkových obnovách v Německu v Drážďanech a v Düsseldorfu, v čele s výraznou osobností, Corneliem Gurliitem z Berlína. I zde se probírají pojmy konzervace a restaurování, autenticita. Z novější doby autor opět připomíná Benátskou chartu (1964) a především dokument o autenticitě, který byl projednán v duchu Benátské charty v Nara v Japonsku (1994). I v případě, že bude nutná částečná výměna materiálů, je potřebné, aby bylo použito těch, které už byly na památce uplatněny, tedy jejich věrné kopie. Například u vnějších oken to znamená, že okna dřevěná není možno na památce měnit za okna z jiného materiálu (plast apod.). Materiálový substrát je základem kulturního významu památky (nevyhovující je např. cizorodá krytina, sanační omítky, silikonový fasádní náter apod.). Ovšem ani znění Benátské charty není v tomto směru přímo zásadní.

S použitím tradičních materiálů úzce souvisí především údržba a opravy památkových objektů. O tom je příspěvek zkušeného a citlivého statika, Jana Vinaře. Právě soustavná drobná údržba přispívá k zachovávání autenticity materiálů. Při ní se většinou nemusí měnit velké materiálové objemy (zdívo, omítky, krytina, fasádní nátěry) a památka je uchovávána v provozuschopném stavu, především do ní nezateká, nemůže proto docházet k celkové devastaci a podobně. S předpokládanou opravou souvisí opět i požádání o závazné stanovisko. Součástí obnovy musí být průzkumy, stavebněhistorický, geologický a průzkum vlhkosti. Příčiny poruch na stavbě mohou být vyvolány změnami ve stavbě. S neúdržbou, případně s vlhkostí zdiva úzce souvisí i statické poruchy. Následuje detailní výčet způsobu oprav pro jednotlivé konstrukce a vysvětlení případné nevhodnosti nových zásahů, které by mohly stavbu spíše poškodit.

O statické a způsobech nápravy jejich poruch velmi detailně referuje další statik v památkářské branži, Miroslav Fuchs. Autor opět požaduje průzkumy, také stavebně-technický a statický i dendrochronologický. Jeho příspěvek není v protikladu k předcházejícím vyjádřením, ale je v mnohém jejich detailnějším doplněním, upřesněním. Správně provedené statické práce jsou samozřejmě dobrým základem pro dlouhodobé fungování stavby. Se znalostmi různých statických úprav úzce souvisí i seznamování se se situací a praxí památkářů v terénu či vysvětlování úprav na památkách specializovanými statiky. Těch ostatních (statiků), kteří by mohli památku svým návrhem spíše znešvařit, je bohužel více. Vhodnost statických úprav, včetně dobrého fungování opravených krovů, předvádí autor na fotografiích, s příklady na jednotlivých stavbách.

Se statikou stavby a nepochybně i s životním prostředím je svázána vlhkost stavby v jejích přízemních partiích. O tématu mikroklimatu píše v dalším textu

o necelých šesti stranách uznávaný odborník na tuto problematiku, Jan Červenák. Uvádí různé otvory ve stavbě, které přispívají k jejímu provětrávání, světlíky, komíny, ventilační průchody, prevety a záchody, schodiště centrální a obslužná, dveře, balkonové dveře a okna. Zmiňuje se o odvětrávání interiéru kostela po zimě, o zdvojování oken v kostele. Příspěvek je sice relativně krátký, strohý, ale čtenář v něm nachází důležitá poučení.

Zvláštním, málokdy zmiňovaným tématem jsou technická zařízení historických budov, o kterých pojednává příspěvek autora Tomáše Flimela. Pětistránkový text je doplněn osmi stranami fotografií s takovými zařízeními spíše novodobého charakteru na vybraných novodobých památkách. Jde o drobná, anebo i rozměrná zařízení elektro- a vzduchotechniky, radiátory, rolety, markýzy a další, a to ve vile Tugendhadt, v Jurkovičově vile v Brně, v Baťově mrakodrapu ve Zlíně, na zámku ve Valticích a v nájemních domech v Brně. Je to překvapivý, poučný text.

Osmistránkovým textem, včetně nákresů a fotografií, na téma *Historické krovky – průzkumy, typologie, rozpoznávání a datování* přispěl léta v tomto oboru pracující Jiří Bláha, v minulosti také pracovník Státního památkového ústavu v Brně. Autor vychází z průzkumu krovu a doporučuje stavebněhistorické a památkové zhodnocení krovu; obojí lze podchytit barvou na výkresu, jednak celkově na půdorysu, jednak na jednotlivých krovových profilech. V oddíle *Typologie* se autor věnuje detailnímu popisu krovů vaznicových, krovů kroekvních a krovů hambalkových s rozvinutým podélným vázáním. Typy krovů se snaží časově zařazovat. Text nepochybně slouží k lepšímu pochopení vývoje krovových soustav ve střední Evropě.

Součástí Sborníku studijních textů jsou i deseti-stránkové *Základní přírodovědné metody průzkumu stavebních památek* chemika Karola Bayera. Jde jistě o jeden ze složitějších textů celého sborníku. Jestliže má být náročná stavební památka správně opravována, je nutné ji podrobit důkladnému průzkumu. Ten má identifikovat v historii použité stavební materiály, mají být prozkoumány povrchové úpravy, má být stanoven obsah vlhkosti a vodorozpuštěných solí a také současný stav částí stavebních konstrukcí. Na základě provedeného průzkumu pak restaurátor může zodpovědně přistoupit k restaurování. Fotografická dokumentace k textu nás nepochybně překvapí podobami nábrusů vápenných malt a zvětšeninami snímků z elektronového mikroskopu. Autor tu uvádí takové metody, jako je rentgenová difrakční analýza, termická analýza, Ramanova spektroskopie a další. Tedy metody, které jsou známy pouze úzkému okruhu specialistů, běžný památkář s nimi nepřijde do styku, přesto se může s nimi v textu seznámit.

Další autor, Vladislav Razím, se v přehledném článku zabývá průzkumy, které je nutné provést před kvali-

fikovanou opravou památky. Jde o průzkum stavebně-historický, dokumentaci, archeologický průzkum, restaurátorský průzkum, pasportizaci a inventarizaci, stavebně-technický průzkum a plošný průzkum v okolí památky. Abychom se seznámili s bližšími okolnostmi stavby, je často nutná dendrochronologie, radiouhlíková metoda datování, petrografie či chemicko-technologický průzkum. Má-li tedy být obnova památky provedena skutečně profesionálně, bude zřejmě také už ve fázi průzkumů finančně docela náročná.

Jan Sommer se v poměrně krátkém, pětistránkovém textu opět zabývá nikoliv nedůležitou správně prováděnou dokumentací památek. Uvádí, co je to vlastně dokumentace, co je potřebné dokumentovat a jakým způsobem, jak podrobně, jak přesně, jak dokumenty zpracovat a spravovat a jak je využívat. Pojednává o metodách dokumentace, o fotografování, kresbách, bližší specifikaci fotografií i o tom, jak by dokumentace vypadat neměla, tedy o jejích vadách.

Zdeněk Štaffen v textu s názvem *Úloha petrologa v památkové péči* popisuje a na mnoha fotografiích dokládá možná poněkud opomíjenou a mezi historiky umění podceňovanou roli petrologa. Autor se zabývá minerálním složením, strukturou a texturou horniny, poškozeními horniny a jejich možnými příčinami, původem horniny a jejím regionálním začleněním v geologickém prostředí, vyjmenovává také horniny používané ve stavbách. Z odebraných horninových vzorků mohou být potom vyčteny jednotlivé stavební etapy a jejich přerušování a také přesné informace o náhradě kamene při obnově. Závěry lze doplnit mikroskopickým vyhodnocením použité malty.

Materiálům a technologiím, které se v památkové péči osvědčily anebo neosvědčily, se věnuje odborník s bohatou praxí na historických stavbách, Jan Bárta. Z tohoto pohledu pak píše o materiálech a způsobech používaných pro náhradu částí staveb, o druzích kamene, o cihlách pro režné konstrukce, nejlépe z demolovaných objektů z 19. století, o maltách pro zdění a pro obnovu vnějších omítek. Bárta, ve snaze materiálově se přiblížit ke starým vápnům, odkazuje zejména na práce prof. Rovnaníkové. Důležité je třeba i množství a složení písku v maltě pro omítky či délka a intenzita míchání malty v míchačce s nuceným oběhem. Autor pochopitelně také neopomíná tradiční ani soudobé fasádní nátěrové hmoty.

Poněkud tajemně vyznívá předposlední příspěvek Josefa Čobana s názvem *Restaurátoři maleb na stavbě ve fázi zahájení prací*. Dozvídáme se tu něco o nálezech zakrytých malovaných prken a jejich úpravě, očištění a restaurování pro budoucnost. Stalo se tak v opravovaných obytných domech datovaných do doby po roce 1570 na Hradčanech, na Loretánském náměstí 2. Je to vlastně zpráva o ucelené akci, o konkrétní mezioborové spolupráci na takovém díle, na níž se kromě restaurátorů podíleli i další odborníci. Je to

nepochybně akce ve svém konečném vyznění zajímavá, ale pro běžného zájemce o takové restaurátorské práce spíše méně pochopitelná, i proto, že snad ani není přímo určena jako text do tohoto památkářského sborníku.

Už velmi specifickým textem pro památkovou obnovu je obsáhlá práce Pavla Waissera s tématem *Sgrafito a bílý „římský“ štuk...* Jak už název říká, autor se tu zabývá především zdobnými fasádními omítkami a bohatými štukovými tvary v interiérech, jejichž vzory se na naše území dostávaly v 16. století z Itálie. Jistě lépe než v tomto textu je téma rozpracováno v samostatné obsáhlé publikaci s názvem *Renesanční figurální sgrafito*, vydané v Olomouci v roce 2014.

Závěrem: Dostala se nám do rukou výrazná a významná neprodejná publikace, Sborník studijních textů s názvem *Památková péče a příprava a realizace památkové obnovy*. Je pozoruhodné, že tento sborník vydalo mladé, činorodé územní odborné pracoviště Národního památkového ústavu v Telči, které tam po odštěpení od územního odborného pracoviště v Brně nově působí od roku 2008. Už v roce 2013 pak zahájilo dvouletý projekt *Zvýšení konkurenceschopnosti v rámci celoživotního vzdělávání v oblasti obnovy a trvale udržitelného rozvoje kulturního dědictví*. Projekt, je spolufinancován z 85 % z Evropského sociálního fondu a z 15 % ze státního rozpočtu České republiky. Díky vydanému sborníku se širší odborná veřejnost a především praktici, odborníci v památkové péči, mohou v celém souboru seznámit s bohatě profilovanou, vysoce odbornou problematikou obnovy památek. S takovou péčí, která je nutná k tomu, aby se zejména historické budovy zachovaly v pokud možno nezměněné podobě pro příští generace. Péče o památky, to je nezáviděníhodná disciplína, aktivita, kterou je nutné v praxi někdy docela tvrdě prosazovat. Prosazovat tak, aby bylo možno používat většinou tradiční metody, či alespoň metody k památce šetrné, takové, na které současné velké stavebnictví není příliš zavedené. Ke komplexnímu chápání dané problematiky tato ojedinělá publikace všemi svými náměty velkou měrou přispěla a přispívá.

František VÍCHA